

УДК 811.111'367.322 "11/16"

Л.П. Калитюк,

аспірант

(Київський національний лінгвістичний університет)

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЕЛІПТИЧНОГО ПИТАЛЬНОГО РЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XII–XVII СТ.

Стаття присвячена дослідженню англійського еліптичного питального речення у діяхронії (XII–XVII ст.), відслідковуються особливості його структури, яка варіюється в окремо взяті періоди середньо- й ранньомовноанглійського часового відрізка. Розглядаються особливості вживання таких речень у різних за жанром текстах, визначаються основні чинники, що впливають на довжину таких питальних речень.

Питальне речення (ПР) англійської мови XII–XVII ст. представлено низкою структурних типів, в основу виокремлення яких покладено взаємне розміщення конститuentів [NP], ([AUX]), [VP]. Вочевидь, вирішальним для такої класифікації є структурна повнота речення. Особливе місце обіймають еліптичні ПР, які є *предметом* дослідження цієї статті. Недостатня вивченість таких ПР у діяхронії зумовлює *актуальність* цієї статті. *Мета* дослідження полягає у виявленні структурних особливостей еліптичних ПР у діяхронії, для вирішення поставлених задач використовується новітній інструментарій, розроблений генеративною граматикою, що становить *новизну* дослідження. Ми розуміємо еліпсис як структурну "неповноту" синтаксичної конструкції, пропуск у тексті передбачуваної мовної одиниці. У реченні як еліпсис визначається: а) випущення того чи іншого члена речення, компонента висловлення, який легко відновлюється з контексту, причому смислова ясність забезпечується смисловим й/або синтаксичним паралелізмом, б) відсутність якогось компонента висловлення, який легко відновлюється з конкретної мовленнєвої ситуації [1: 592].

Оскільки *матеріалом* дослідження слугують віддалені у часі писемні пам'ятки, особливістю еліптичного ПР у діяхронічній перспективі є забезпечення смислової ясності через контекст, конкретна мовленнєва ситуація виявляється не релевантною. Еліптичне ПР періоду **ME1*** представлено, передусім, у теологічному тексті *Ancrene Wisse* й віршованому диспуті *The Owl and the Nightingale* й характеризується відсутністю більшості компонентів речення як головних, так і другорядних його членів. З періоду **ME3** спостерігається залучення парцельованих сегментів, які обіймають контактну позицію відносно базової частини речення. Напр.:

(1) *Why make ye so dull chere? For your love at home?* [2: 73] – "Чому в тебе такий сумний вигляд? Через твою любов удома?"

ПР, що не містять присудка, отримують наступний запис: COMPL *ec* _____ NP? Незаповнена категорія умовно позначається *ec* _____ (*empty category*). Відсутність присудка (здебільшого дієслова *'be'*) трапляється переважно в клішованих виразах на зразок:

ME2 (2) *what _____ thow?* [3: 2134];

COMPL *ec* _____ NP?

(3) *what _____ tiding (=news)* [3: 4262];

COMPL *ec* _____ NP?

ENE1 (4) *'What _____ tydynge (=news) fro Notyngham?'* [4: 712];

COMPL *ec* _____ NP PP?

ENE2 (5) *'What _____ news with you?'* [5: V.V.18];

COMPL *ec* _____ NP PP?

Мовленнєві одиниці, залучені до складу еліптичного ПР, демонструють схильність до варіювання. У той час, коли для періоду **ME1**, **ME2** характерні короткі (одно-, двослівні) еліптичні ПР, то у **ME3** чітко простежується тенденція до їх подовження з високою питомою вагою біноміналів, з'єднаних координативним зв'язком, наприклад, протиставним сполучником *or* [6: 1377]; (6) *Frend or elles fo?* [6: 1377]; (7) *Frendship or sotilte, or els hardines?* [2: 1994]; (8) *Tribulacion or angush?* [8: I.68.1930]. Окрім того, збільшується асортимент клішованих одиниць й формулоподібного характеру речень метакомунікативного призначення на зразок: **ME3** (9) *How now?* [6: 1814]; (10) *And why?* (ibid., 250); (11) *And what more?* [8: 1014]; (12) *And how?* (ibid., 1109); (13) *Bot what thereof?* (ibid., IV.390); (14) *But how?* (ibid., 58.2024); (15) *What thanne?* [7: I.52.1494]; **ME4** (16) *Wel, ser (= go on)?* [9: I.II.54.3148]. Збільшення таких одиниць у текстах пояснюється, в першу чергу, інтенсивним проникненням розмовного стилю у тексти літературних пам'яток. Кількість довгих еліптичних речень стабільно зростає у період **ME4**. Розширення речення відбувається за рахунок кількох чинників: по-перше, шляхом залучення звертань; по-друге, шляхом використання підрядних речень, що розширюють один з членів еліптичного ПР; по-третє, еліпсис відбувається за рахунок використання одиниць другорядного плану на зразок **NP2**, на відміну від періоду **ME1**, **ME2**, у якому еліптизуються одиниці, що належать до **NP1**, або **VP**. У період **ENE1-ENE2** спостерігається послаблення тенденції тяжіння до використання поширених еліптичних речень, відбувається подальше залучення клішованих одиниць для обслуговування метакомунікації. Наші спостереження знаходять своє підтвердження у дослідженні І.С. Шевченко, яка відзначає значний вплив еліптичних речень на лексико-граматичний об'єм англійських висловлювань у XVI–XX ст. [10: 86]. Напр.:

ENE2

(17) *How now, mad lads, whither away so fast?* [5: V.II.129];

(18) *whither away so early?* [5: V.II.7].

Довгі еліптичні ПР-парцеляти, ускладнені підрядними різних типів, з'являються, переважно, в текстах теологічного спрямування, характерною рисою яких є повтори, паралельні конструкції, що надають повідомленню необхідної експресивності (19). Й, навпаки, нанизування коротких ПР може включатися до одного речення з фінальним еліптичним (20). Пор.:

ENE1

(20) *Was euer like to this? seene, herd or read?* [11: 4];

(21) <...> *there is a peculiar expression called interrogative; as / [What is it], [when shall it], [how is it done], [and why so]?* [12: 45].

Парцельовані еліптичні ПР зустрічаємо в драматичних творах періоду **ENE2**, головна відмінність яких від таких одиниць у теологічних текстах полягає в залученні спрощених структур, не обтяжених підрядними. Напр.:

ENE2

(22) *Any pointes, pins, or laces, any laces, points or pins? / Fine gloves, fine glasses, any buskes, or masks?* [13: XI.1557-58].

Тексти теологічного спрямування залучають указані ПР для скорочення дистанції між продуцентом ПР й цільовою аудиторією, що, ймовірно, зумовлено намірами створити сприятливу атмосферу спілкування й видимість жвавої дискусії. Такі тексти періоду **ME4** (напр., *The Pails of Honoure*) можуть містити інверсовані еліптичні ПР з постпозитивним базовим інверсованим реченням, як, наприклад, Neg VP AUX NP1 (*In faith, not tell can I*), особливо у паралельних конструкціях з анафоричними повторами (*quhat* (= *what*), які ми вважаємо особливим прийомом текстотворення, що полегшує сприймання типових для теологічних текстів поширених й ускладнених синтаксичних структур. Напр.:

ME4

(23) *Quhat sang (= what song)? quhat joy? quhat armony? quhat lycht? / Quhat myrthfull solace, plesance all at rygth (= in good order)? / Quhat fresch bewte? quhat excelland estate? / Quhat swete vocis? quhat wordis suggurate (honeyed)? / Quhat debatis (= discussions)? quhat lufsum (=loveable) lady is bright? / Quhat lusty gallandis (gentlemen) did on thair servyce wate (= wait)? / Quhat gudlypastance (= recreation) and quhat menstraly (= minstrelsy)? / Quhat game (= amusement) thay maid? In faith, not tell can I* VP AUX NP1 [14: 400-10].

На поверхневому рівні еліптичне ПР у ранньосередньоанглійський період знаходить своє представлення:

– прислівником: **ME1** *hwer* [15: II.14]; *for hwi* (ibid., VII.99) (24), (25), **ME2** **ME3** *how nowe* [2: 3712]; *why so* (ibid., 2985); *how soo* (Tryamour, 1312);

– заперечною часткою *na* [15: V.393] (26);

– займенником **ME1** *hwet* [15: II.351] (27), **ME3** *querto* [16: 822];

– одним з головних членів, здебільшого підметом NP (28) або PP (29);

– частиною присудка, AUX або V(30), (31). Пор.:

(24) *Hu?* (= how) (прислівник) [15: VII.171].

(25) *'Wend ut ant ga!' he seith. / Hwider? Ut of this hehschipe, of this muchele menske* [15: II.608] (прислівник).

(26) *'Nis nawt Godd,' quoth ha, 'se grim as ye him fore makieth.' 'Na?' he seith Davith* [15: V.393] – **ModE**: 'God is not' she says, 'so grim as you make him out [to be].' 'No?' he says, David. (заперечна частка).

(27) *Hwet?* [15: II.351] (питальний займенник).

(28) *Amadas and Ideyne, / Tristrem, Yseude, and alle theo?* [17: 67] (NP).

(29) *Ector with his scharpe meyne, / And Cesar riche of wordes feo?* [17: 69-70] (PP).

(30) *Than min erende is ido, / scholde ich bileue? nai, [w]arto?* [18: 463-64] – When my world's finished, / should I stay on? No, why should I? (AUX).

(31) *A sol clath wel i-weschen?* [15: V.281] – **ModE**[Will] a soiled cloth [be] well washed? (V).

Відновлення структури речення в **ME1-ME3** відбувається за рахунок попереднього речення, яке маніфестує еліптичне ПР, іншими словами, семантична прозорість речення залежить від контекстуальних чинників, а не ситуативних, що в першу чергу пояснюється особливостями матеріалу, що досліджується (віддалені у часі тексти). З періоду **ME4** в основу еліптичних ПР закладаються паралельні конструкції й парцеляти, відповідно, значно зменшується питома вага еліптичних речень на зразок *And why? Hwæt? For hwi?* Еліптичне ПР з відсутнім смисловим дієсловом й дієсловом зв'язкою без попереднього контекстного представлення відсутніх елементів у період **ME4** вважається ознакою недостатньої мовної компетенції, такий структурний зразок ПР промовляється іноземкою, що звертається до Марджері Кемп: (32) *'Margerya in poverthè?'* [9: I.I.38.2181].

Луна-ПР нами розглядаються як (не)повне відтворення прямим чи інверсованим порядком слідування одиниць попереднього мовленнєвого фрагмента. Напр.:

ENE2

(33) *Mar. A lady, sir, is fall'n in love with him. Over. With him?* [19: II.III.92-93] (прямий порядок, неповне відтворення).

(34) <...> *sure my master is horn-mad.*

Adriana Horn-mad, thou villain? [20: II.I.57-58] (неповне відтворення)

Ralph Yee protract [1], master Frier, I obsecrate [2] ye with / all curtsie, omitting complement [3], you would vouch [4], / or deigne [5] to proceede.

Frier Deigne, vouch, protract, complement, obsecrate? (5,4,1,3,2) [13: VI.835-38) (інверсований порядок неповного відтворення).

Керуючись тим, що всі приклади таких ПР нашої вибірки містять неповне відтворення попереднього фрагмента, тобто у структурі наявний еліпсис, ми вважаємо за доцільне розглядати луна-ПР як різновид еліптичних. Кількість ПР указанного типу детермінована типом тексту (тексти, що містять діалогічне мовлення, переважно драматичні, містять значну кількість таких ПР). Універсальною властивістю таких речень є тяжіння до їхнього застосування у рамках репліки-реакції. Названий тип ПР спорадично зустрічається у середньоанглійський період, більшість прикладів луна-ПР нами засвідчена у драматичних творах ранньоніованглійського періоду **ENE2**. Показовим у цьому плані є твір В. Шекспіра *The Comedy of Errors*, який містить переважну кількість ПР указанного типу, що, на наш погляд, пояснюється, у першу чергу, особливостями сюжету комедії, в основу якого покладено непорозуміння та збіг обставин, й герої упродовж усього дійства перепитують й уточнюють почуте, активно залучаючи саме еліптичні луна-ПР. Характерною особливістю луна-ПР у період, що досліджується, є їх неповне відтворення попереднього мовленнєвого відрізка, переважно експлікується його медіальна або фінальна частина. Напр.:

ENE2

(35) *Marg I pray, let them go; there be more maids than / Mawkin, more men than Hodge, and more fools than Firk.*

Firk Fools? Nails! [5: III.1.19-20].

Отже, еліптичні ПР англійської мови XII–XVII ст., як складова частина текстів, демонструють тенденцію до варіювання їхньої довжини, характеру присутніх конститuentів речення, й функціонального навантаження (від специфічних засобів текстотворення (**ME1**) до виконання ними метакомунікативної ролі (**ENE1-ENE2**) з подальшим залученням еліптичних луна-ПР (**ENE2**). Перспективним вбачається діахронічне дослідження розповідних й питальних еліптичних речень у порівнянні, й визначення їхньої структурної залежності від жанру твору.

* Періоди відповідають рокам: **ME1** – 1151-1250; **ME2** – 1251-1350; **ME3** – 1351-1420; **ME4** – 1421-1500; **ENE1** – 1501-1570; **ENE2** – 1571-1640

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
2. Canterbury Interlude and Merchant's Tale of Beryn, – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/tmsmenu>
3. Bevis of Hampton. – Auchinleck MS (A), fols. 176-201. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/bevisfrm.htm>
4. Gest of Robyn Hode, A. – ed. by S. Knight and Th.H. Ohlgren. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/gest.htm>
5. Dekker Th. The Shoemaker's Holiday. – режим доступу: <http://www.bartleby.com/47/1/11.html>
6. Hoccleve Th. The Regiment of Princes. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/hoccfm.htm>
7. Scale of Perfection, The, by Walter Hilton. – Lambeth Palace, MS 472. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/hilfr1.htm>
8. Cloud of Unknowing, The. – British Library MS Harleian 674. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/cloufrm.htm>
9. Book of Margery Kempe, The. – British Library MS Additional 61823. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/kemp1frm.htm>
10. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-20 вв.: Монография. – Харьков: Константа. – 1998. – 168 с.
11. Funerall elegie upon the death of Henry, prince of Wales, A. – Heywood Th. 1613. – режим доступу: <http://darkwing.uoregon.edu/%7Erbear/heywood1.html>. – 13 p.
12. Hobbes Th. Leviathan. – режим доступу: <http://darkwing.uoregon.edu/~rbear/hobbes/leviathan.html>. – 525 p.
13. Munday A. The downfall of Robert, Earle of Huntington. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/down.htm>
14. Palis of Honoure, The, by Gawin Douglas. – Copland's print of c. 1553. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/palisfrm.htm>
15. Ancrone Wisse. – Cambridge. – Corpus A Christi College, MS Garrett 141. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/awfrm0htm>
16. Avowyng of Arthur, The. – MS Ireland Blackburn. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teamsavowfrm.htm>
17. Love Rune by Hales, Thomas de. – Oxford, Jesus College MS 29, Part II, fols. 187a-188b. C1270. – режим доступу: <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/lovefrm.htm>
18. The Owl and the Nightingale, prob. by Guilford of Portesham, Cotton MS and the Jesus College. – Oxford MS 29. – режим доступу: http://www.fhaugsburg.de/harsch/anglica/Chronology/13C/Owl/owl_introd.html
19. New Way to Pay Old Debts, A, by Massinger Ph. – режим доступу: <http://www.bartleby.com/47/5/11.html>
20. Shakespeare W. The Comedy of Errors // The Complete Works (General Editors Wells S. and Taylor G.). – Clarendon Press. Oxford. – publ. in the United States by Oxford University Press Inc., New York. – 1998. – P. 257-277

Калитюк Л.П. Особенности структуры эллиптического вопросительного предложения в английском языке XII–XVII вв.

Статья посвящается исследованию английского эллиптического вопросительного предложения в диахронии (XII–XVII вв.), рассматриваются особенности его структуры, которая подвержена варьированию в отдельно взятый период исследуемого временного отрезка. Анализируются особенности употребления таких предложений в текстах, принадлежащих к разным жанрам, определяются основные факторы, влияющие на длину таких вопросительных предложений.

Kalytyuk L.P. Structural Peculiarities of Elliptical Interrogative Sentences in the English Language of XII–XVII c.

The article presents the investigation which seeks to explain structural peculiarities of English elliptical interrogative sentences in diachronic perspective (XII–XVII c.). These sentences are viewed as having changeable structure which depends on the genre of the literary monument. Elliptical sentences occur not only in informal speech. Our claims are checked against the facts analysed in the article.